

Szkoła ponadpodstawowa

JĘZYK POLSKI | MUZYKA

Scenariusz zgodny z podstawą programową
(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dn. 2 marca 2018 r.)

Szkoła ponadgimnazjalna

WIEDZA O KULTURZE

Scenariusz zgodny z podstawą programową
(Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dn. 27 sierpnia 2012 r.)

Scenariusz z wykorzystaniem metody
„kuli śniegowej” (90 min)

O muzyce klasycznej w filmie science-fiction. Rozważania wokół filmu *2001: Odyseja kosmiczna* w reżyserii Stanleya Kubricka

Opracowała: Jolanta Manthey

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne - Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe

Licencja ta pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz tak długo jak utwory zależne będą również obejmowane tą samą licencją.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/legalcode.pl>

Projekt współfinansowany przez

POLSKI INSTYTUT SZTUKI FILMOWEJ

Dofinansowano
ze środków
Ministra Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

 Fundacja Legalna Kultura
ul. Marszałkowska 84/92 lok. 121
00-514 Warszawa
e-mail: edukacja@legalnakultura.pl

Cele lekcji:

- ✓ ćwiczy umiejętność czytania tekstu kultury z uwzględnieniem specyfiki medium
- ✓ utrwała terminy z zakresu języka filmu
- ✓ kształtuje refleksyjną postawę wobec otaczającego go świata
- ✓ ćwiczy umiejętność dyskusji

Metody:

- ✓ „kula śniegowa”
- ✓ praca z tekstami kultury
- ✓ praca w grupach

Środki dydaktyczne:

- ✓ karty pracy
- ✓ płyta DVD z filmem *2001: Odyseja kosmiczna*
- ✓ rzutnik multimedialny/tablica interaktywna

Przygotowanie do lekcji:

- ✓ Uczniowie przed lekcją obejrzeni film S. Kubricka *2001: Odyseja kosmiczna*
- ✓ Nauczyciel poleca uczniom wyszukanie informacji dotyczących autorów i tytułów utworów muzycznych wykorzystanych przez Stanleya Kubricka w filmie

Powiązanie z podstawą programową z 2 marca 2018 r.:

Powiązanie z podstawą programową z języka polskiego:

Kształcenie literackie i kulturowe.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

ZAKRES PODSTAWOWY

- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację,
- 5) charakteryzuje główne prądy filozoficzne oraz określa ich wpływ na kulturę epoki,
- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki.

ZAKRES ROZSZERZONY

spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 2) wykorzystuje teksty naukowe w interpretacji dzieła sztuki,
- 4) porównuje teksty kultury, uwzględniając różnorodne konteksty,
- 6) odczytuje poglądy filozoficzne zawarte w różnorodnych dziełach,
- 7) zna pojęcie syntezy sztuk, rozpoznaje jej cechy i ewolucję od romantyzmu do współczesności.

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

ZAKRES PODSTAWOWY

- 2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki,
- 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca,
- 8) tworzy plan kompozycyjny i dekompozycyjny tekstów o charakterze argumentacyjnym,
- 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów,
- 11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe,
- 12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

Powiązanie z podstawą programową z muzyki:

II. Muzyka w wymiarze multimedialnym oraz twórcze wykorzystywanie współczesnych narzędzi komunikacji dźwiękowej, wizualnej i audiowizualnej. Uczeń:

- 1) wymienia obszary, w których mają zastosowanie multimedia z użyciem muzyki (film, reklama, sztuka, rozrywka, edukacja, religia),
- 3) definiuje pojęcia związane z rejestracją i edycją muzyki, jak np. ścieżka dźwiękowa (soundtrack), mastering, playback, półplayback, miksowanie muzyki,

Powiązanie z podstawą programową z 27 sierpnia 2012 r.:

Powiązanie z podstawą programową z wiedzy o kulturze:

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji.

Uczeń odbiera teksty kultury i wykorzystuje informacje w nich zawarte, z uwzględnieniem specyfiki medium, w którym są przekazywane.

II. Tworzenie wypowiedzi.

Uczeń tworzy wypowiedzi, celowo posługując się różnymi mediami (słowo mówione i pisane, obraz malarski, fotograficzny, filmowy, dźwięk, widowisko, środki multimedialne).

III. Analiza i interpretacja tekstów kultury.

Uczeń posługuje się pojęciem kultury rozumianej jako całokształt ludzkiej działalności; analizuje i interpretuje teksty kultury – potoczne praktyki kultury, a także dzieła sztuki.

1. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji. Uczeń:

- a) zna dwudziestowieczne dzieła reprezentujące różne dziedziny sztuki (literaturę, architekturę, plastykę, muzykę, teatr, fotografię, film, sztukę nowych mediów) i dostrzega związki pomiędzy nimi;
- b) wskazuje różne funkcje dzieła sztuki (np. estetyczną, komunikacyjną, społeczną, użytkową, kultową, poznawczą, ludyczną),
- c) analizuje temat dzieła oraz treści i formę w kontekście jego różnych funkcji, wykorzystując podstawowe wiadomości o stylach i epokach z różnych dziedzin sztuki,
- d) analizuje film lub analizuje spektakl teatralny, posługując się podstawowymi pojęciami z zakresu właściwej dziedziny sztuki,
- e) charakteryzuje podstawowe media kultury (słowo, obraz, dźwięk, widowisko),

2. Tworzenie wypowiedzi. Uczeń:

a) wypowiada się – w mowie i w piśmie – na temat wytworów kultury i ludzkich praktyk w kulturze (zachowań, obyczajów, przedmiotów materialnych, dzieł sztuki),

b) wypowiada się na temat dzieła sztuki, używając pojęć zarówno swoistych dla poszczególnych sztuk, jak i wspólnych (forma, kompozycja, funkcja, nadawca, odbiorca, użytkownik, znaczenie, kontekst, medium).

Przebieg lekcji:

• FAZA WSTĘPNA

Nauczyciel przypomina o dwóch sposobach funkcjonowania muzyki w filmie: *muzyka w kadrze* i *muzyka poza kadrem* oraz prosi uczniów o przypomnienie funkcji, jakie muzyka może pełnić w dziele filmowym (buduje nastrój sceny, kształtuje emocje widza, ilustruje to, co dzieje się na ekranie, podkreśla emocje bohaterów, jest częścią fabuły, zapowiada zdarzenia, komentuje je). Prowadzący cytuje biografa Kubricka, Johna Baxtera, który powiedział: *2001: Odyseja kosmiczna* to muzyka, to opera” i podaje temat zajęć. Warto podkreślić, że w trwającym około dwóch godzin filmie jest tylko 40 minut dialogów.

• FAZA REALIZACYJNA

Nauczyciel prosi o uwagi uczniów na temat funkcjonowania muzyki w dziele Kubricka: Cemu służy muzyka w *Odysei kosmicznej*? Jakie robi wrażenie?. Następnie prowadzący poleca przywołanie tytułów utworów muzycznych wykorzystanych w filmie; przypomina tytuł filmu i prosi o jego interpretację (nawiązanie do eposu Homera, odyseja jako podróż, znaczenie epitetu „kosmiczna”, przywołanie postaci Odyseusza i charakteru jego podróży do celu, symboliczne znaczenie podróży Odyseusza – topos życia jako wędrówki, podróży; czym jest tytułowa odyseja w tym kontekście? Kto jest Odyseuszem?).

Następnie nauczyciel zapowiada pracę nad wybranymi elementami ścieżki muzycznej filmu. Dzieli uczniów na grupy, wręczając im karty pracy i prezentuje fragmenty filmu, prosząc członków grup o wypełnienie kart pracy.

Fragmenty:

Dla grupy I: 0:00–0 4’40; 11’40–19’00;

Dla grupy II: 19’00–21’24;

Dla grupy III: 60’52’20–60’58’20; 133’39–134’43 (do końca filmu).

Uczniowie oglądają wszystkie fragmenty, ale karty wypełniają zgodnie z podziałem na grupy.

Po zakończeniu projekcji fragmentów uczniowie pracują metodą kuli śnieżnej – sporządzają swoje notatki na karcie pracy (tu przewidywany koniec 1 lekcji); konfrontują je najpierw w parach, potem w czwórkach, a następnie w ósemkach.

Wspólne ustalenia prezentują na forum.

• FAZA PODSUMOWUJĄCA

Nauczyciel powraca do uwag na temat funkcji muzyki w filmie Kubricka, które pojawiły się na początku zajęć. Zadaje pytanie, w jaki sposób praca na lekcji zmieniła widzenie tej kwestii, prosi uczniów o sformułowanie wniosków.

Muzyka w filmie Kubricka pełni bardzo istotną rolę, jednak aby ją dostrzec, potrzebna jest pewna kompetencja kulturowa. Tytuł utworu Richarda Straussa odsyła do filozofii Fryderyka Nietzschego – jego koncepcji nadczłowieka „zastępującego” umarłego Boga i idei

wiecznego powrotu. Obecność w początkowej części (*Świt człowieka*) fragmentów dzieła Ligetiego – *Lux aeterna*, którego tytuł to także nazwa ostatniej części requiem (czyli mszy żałobnej), pozwala zobaczyć to, co jest *clou* filmu, to znaczy wieczne następowanie życia po kolejnych „śmierciach”. Zatem koniec opowiedzianej w *Odysei kosmicznej* historii jest również kolejnym początkiem – co sugeruje powracający motyw *Tako rzecze Zarathustra* towarzyszący obrazowi embriona, a także słyszany przy napisach końcowych fragment walca *Nad pięknym modrym Dunajem*. Czas zatem, wedle reżysera, ma charakter zgodny z wizją Nietzschego dotyczącą wiecznego powrotu.

W związku z kwestią czasu warto zwrócić uwagę na moment, w którym Kubrick pokazał subiektywizm jego doświadczenia – za pomocą wyrafinowanego rozwiązania montażowego, jakim jest match-cut (chodzi o cięcie, w którym rzucona przez pierwotnego człowieka kość staje się statkiem kosmicznym). Dzięki analizie warstwy muzycznej filmu można odczytać dzieło Kubricka przede wszystkim jako filozoficzny traktat, skłaniający do refleksji nad światem i miejscem człowieka w tym ostatnim, a także nad kierunkiem, charakterem i sensem postępu cywilizacyjnego (tu warto zwrócić uwagę na ujęcie z części wstępnej, przedstawiające „odkrycie” pierwszego narzędzia, które, jak wiemy, zrównane zostaje z ostatnim wynalazkiem ludzkości – statkiem kosmicznym obsługiwany przez komputer).

Zakończeniem zajęć może być prezentacja innych ważnych dzieł Stanleya Kubricka: goo.gl/Qehjbg i test dotyczący jego życia i twórczości: goo.gl/mZJSFR.

Praca domowa (do wyboru):

1. Interpretatorzy filmu wciąż spierają się o znaczenie powracającego w nim motywu MONOLITU. Napisz , jakie są twoje propozycje odczytania tego znaku.
2. Kubrick nie wykorzystał skomponowanej specjalnie do filmu muzyki, ale sięgnął po istniejące dzieła muzyki poważnej. Czy była to słuszna decyzja? Napisz wypowiedź argumentacyjną (ok. 300 słów).

Karta pracy nr 1

Początkowy fragment filmu ma swój tytuł – „Świt człowieka (zaranie ludzkości)”. Muzyka towarzysząca obrazowi to fragment utworu Richarda Straussa *Tako rzecze Zaratustra* i fragmenty kompozycji G. Ligetiego *Lux aeterna*. Zapoznaj się z notatką na temat inspiracji utworu R. Straussa sugerowanej w jego tytule oraz fragmentem tekstu F. Nietzschego. Wypełnij tabelę.

I Zaratustra tako rzekł do ludu:

— J a w a s u c z ę n a d c z ł o w i e k a . C z ł o w i e k j e s t c z y m ś , c o p o k o n a n y m b y ć p o w i n n o .
Cóżeście uczynili, aby jego pokonać?

Wszystkie istoty stworzyły coś ponad siebie; chcecież być odpyływem tej wielkiej fali i raczej do zwierzęcia powrócić, niżli człowieka pokonać?

Czymże jest małpa dla człowieka? Pośmiewiskiem i wstydem bolesnym. I tymże powinien być człowiek dla nadczłowieka: pośmiewiskiem i wstydem bolesnym.

Przebyliście drogę od robaka do człowieka i wiele jest w was jeszcze z robaka. Byliście niegdyś małpami i dziś jest jeszcze człowiek bardziej małpą, niżli jakakolwiek małpa.

(źródło: F. Nietzsche, *Tako rzecze Zaratustra*, link: wolnelektury.pl/katalog/lektura/tako-rzecz-zaratustra.html, goo.gl/T2x3XY, dostęp: 03.10.2018 r.)

Nietzsche odrzucił religię i krytycznie odniósł się do filozofii chrześcijańskiej, w której przesłaniu widział źródło słabości człowieka. Ogłosił „śmierć Boga” i narodziny „nadczłowieka”. Nadczłowiek („człowiek wyższy”) w rozumieniu Nietzschego był doskonałością – artystą i geniuszem, dla którego życie stanowiło najwyższy rodzaj sztuki. Wykorzystując jego postać, niemiecki filozof uczył jak żyć, jak zmieniać jakość życia, by było wartością samoistną. Możliwość rozwoju człowiekowi wyższemu zapewniały idea wiecznego powrotu i wola samodoskonalenia („wola mocy”). To dzięki tym czynnikom nadczłowiek miał się urzeczywistnić.

PRZEANALIZUJ CIE WSKAZANE ELEMENTY JĘZYKA FILMU, OPISZ CIE SPOSÓB JEGO WYKORZYSTANIA W ODYSEI KOSMICZNEJ I ICH FUNKCJE W BUDOWANIU NASTROJU I PRZESŁANIA FILMU.

ŚWIT CZŁOWIEKA	1 OSOBA	PARA	CZWÓRKA	ÓSEMKA	WNIOSKI KOŃCOWE
Streść fragment.					
Wskaż najważniejsze elementy obrazu.					

Scharakteryzuj muzykę.					
Zapoznawszy się z tekstami powyżej, określ funkcję wprowadzonego utworu.					
Zinterpretuj fragment.					

Karta pracy nr 2

Wskazany fragment filmu pochodzi z części zatytułowanej – „Świt człowieka (zaranie ludzkości)”. Streśćcie ten fragment. Muzyka towarzysząca obrazowi to część utworu Johana Straussa *Nad pięknym modrym Dunajem*. Zapoznaj się z notatką na temat gatunku i fragmentem tekstu o muzyce filmowej. Wypełnij tabelę.

Walc: „czcigodny, spokojny, dystyngowany” – zachwycali się jedni; „ordynarny i głupi”, „wymysł diabła” – oburzali się inni. Walc wywodzi się z niemieckiej muzyki ludowej (prawdopodobnie z Laendlera, a poprzez niego – z wcześniejszych jeszcze tańców ludowych południowych Niemiec), na salony trafił za sprawą Johanna Straussa (ojca). Był popularny wśród prostych mieszkańców Wiednia, a wedle tradycji, serca wyższych warstw zaczął zdobywać w czasach Kongresu Wiedeńskiego, to jest od 1815 roku. Na dworze austriackim pieśni i tańce ludowe cieszyły się zawsze dużą popularnością. Na balach maskowych, maskaradach, zabawach ludowych wszystkie warstwy społeczne tańczyły zgodnie walca. Dziś uważany za elitarny taniec na wyjątkowe okazje, dawniej był elementem kultury niskiej, popularnej, formą rozrywki.

Muzyka filmowa: muzyka nie jest sztuką przedstawiającą, nie odsyła do przedmiotów lub postaci świata realnego lub fantastycznego. Dzieje się tak w wyjątkowych przypadkach, warunkowanych kontekstem wynikającym z wcześniejszego wykorzystania (np. *Oda do radości* Beethovena może kojarzyć się z Unią Europejską) lub relacji do języka naturalnego (przez tytuł utworu bądź treści, do których odsyła). Tego rodzaju znaczenia mogą być rozszyfrowane przez widza posiadającego kulturowe kompetencje do ich odczytania. Najlepszym przykładem jest motyw *Nad pięknym modrym Dunajem* wykorzystany w *Odysei kosmicznej* Kubricka: w słynnej sekwencji umieszczone na orbicie statki zdają się wirować w takt walca, zaś kształt jednego z nich przypomina słynne koło diabelskie z Prateru – popularnego wiedeńskiego parku rozrywki. A zatem muzyka może współtworzyć znaczenia. (na podstawie: E. Nurczyńska-Fidelska, K. Klejsa, T. Kłys, P. Sitarski, *Kino bez tajemnic*, Warszawa 2009)

STATKI KOSMICZNE	1 OSOBA	PARA	CZWÓRKA	ÓSEMKA	WNIOSKI KOŃCOWE
Streść fragment.					
Wskaż najważniejsze elementy obrazu.					

Scharakteryzuj muzykę.					
Zapoznawszy się z tekstami powyżej, określ funkcję wprowadzonego utworu.					
Zinterpretuj fragment.					

Karta pracy nr 3

Końcowy fragment filmu ma swój tytuł – *W stronę Jupitera. Poza nieskończoność (Beyond infinity)*. Streśćcie ten fragment. Muzyka towarzysząca obrazowi to część utworu Gyorgi Ligetiego *Requiem* i *Lux aeterna* oraz powracający (obecny podczas początkowych ujęć) motyw z utworu R. Straussa *Tako rzecze Zarathustra*. Zapoznaj się z notatką na temat formy muzycznej utworu sugerowanej w jego tytule i drugim tekstem. Wypełnij tabelę.

Requiem: (łac. "odpoczynek", wym.: rekwiem), skrót od *Missa requiem*, *Missa pro defunctis*, Msza za zmarłych, msza żałobna – to kompozycja mszalna wykonywana w Dzień Zaduszny jak również podczas uroczystości żałobnych. Należy do typu tzw. mszy wotywnych, czyli takich, które były zamawiane przez wiernych w intencji ulżenia cierpienia duszom w czyśćcu.

Początkowe słowa Introitu pochodzą z 4 Księgi Ezdrasza: *Requiem aeternam dona eis Domine* – Wieczny odpoczynek racz im dać Panie.

Według obrządku rzymskiego, Requiem składa się 9 części:

Introitus (Requiem aeternam)

Kyrie

Graduale (Requiem aeternam)

Tractus (Absolve Domine)

Sequentia (Dies irae)

Offertorium (Domine Iesu Christe)

Sanctus

Agnus Dei

Communio (Lux aeterna)

Nietzsche odrzucił religię i krytycznie odniósł się do filozofii chrześcijańskiej, w której przesłaniu widział źródło słabości człowieka. Ogłosił „śmierć Boga” i narodziny „nadczołowieka”. Nadczołowiek („człowiek wyższy”) w rozumieniu Nietzschego był doskonałością, artystą i geniuszem, dla którego życie stanowiło najwyższy rodzaj sztuki. Wykorzystując jego postać, niemiecki filozof uczył jak żyć, jak zmieniać jakość życia, by było wartością samoistną. Możliwość rozwoju człowiekowi wyższemu zapewniały idea wiecznego powrotu i wola samodoskonalenia („wola mocy”). To dzięki tym czynnikom nadczołowiek miał się urzeczywistnić.

<i>POZA NIESKOŃCZONOŚĆ</i>	1 OSOBA	PARA	CZWÓRKA	ÓSEMKA	WNIOSKI KOŃCOWE
Streść fragment.					
Wskaż najważniejsze elementy obrazu.					
Scharakteryzuj muzykę.					
Zapoznawszy się z tekstami powyżej, określ funkcję wprowadzonego utworu.					
Zinterpretuj fragment.					